

Dobbel risiko – mindre synlig

Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemninger

Zoë Øiestad

Utdannet førskolelærer i 1975. Videreutdanning blant annet fra Statens lærerskole i forming og barnehagepedagogikk ved Barnevernsakademiet. Ansatt i Redd Barna som rådgiver siden 1991, fra 1997 med hovedfokus på feltet vold og seksuelle overgrep mot barn i Norge.

Forskning har dokumentert at rundt regnet 10% av alle barn under 18 år (7% gutter og 13% jenter) utsettes for seksuelle overgrep (Tambbs 1994). Barn med funksjonshemninger utsettes også for seksuelle overgrep. Dette er tall fra en virkelighet vi ikke liker å ta inn over oss.

Forsker Marit Hoem Kvams gjennomgang av internasjonale studier har dokumentert at barn med funksjonshemninger også utsettes for seksuelle overgrep, og at risikoen for at disse barna skal bli rammet er to til tre ganger større enn for andre barn (Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemming, Redd Barna rapp. nr. 1/95). Marit Hoem Kvam har arbeidet med dette tema i flere år, og har også dokumentert at situasjonen i Norge er omtrent den samme som i de internasjonale undersøkelsene (Dobbel risiko, Redd Barna rapp. nr. 1/98). I tillegg kan hun dokumentere at overgrepene rapporteres på et senere tidspunkt, noe som kan tyde på at vi i større grad «tolererer» eller ikke er villige til å se overgrep mot barn med funksjonshemninger. Hvordan kan det ha seg at de barna som har dårligst muligheter for å beskytte seg mot overgrep og som i størst grad trenger vår omsorg og støtte, er de som er mest utsatt?

Kan barna si nei?

På 70- tallet ble det utviklet modeller som skulle hjelpe barn til å beskytte seg mot mulige overgrep. Dette ble gjort fordi en mente at barn selv kunne bidra til å beskytte seg mot og rapportere overgrep. Noe av det som kjennetegner disse modellene er stikkordene «no – go – tell». Det vil si at når barnet har vært gjennom opplæringen skal det kunne si nei til overgriperen i en overgrepssituasjon, for deretter å fjerne seg fra situasjonen og fortelle om den til en voksen som er til å stole på. Selv for barn som er full-

stendig funksjonsfriske er dette en nesten umulig oppgave. Barn læres opp til lydighet overfor voksne. De skal gjøre som voksne sier, ikke motsette seg det. Barn er voksne fysisk underlegne og kan ikke sette seg til motverge. Det er også vanskelig for et lite barn å løpe fra eller fjerne seg fra en voksen som kanskje er villig til å bruke både grove trusler og fysisk og psykisk makt for å forhindre det. Det er heller ikke alle barn som har fortrolige voksne å henvende seg til i vanskelige situasjoner.

Barn har generelt liten troverdighet i vårt samfunn og har vanskeligheter med å bli trodd når de forteller eller forsøker å fortelle om overgrep. Voksne liker ikke å mistro andre voksne for å ville gjøre barn vondt, og barnas beretninger blir ofte ikke tatt alvorlig. I tillegg kan det foreligge trusler om represalier, sterk avhengighet til overgriperen og andre kompliserte forhold.

Funksjonshemmede blir ikke trodd

Når en ser på de store vanskelighetene et barn må overvinne for å skulle forhindre et overgrep fra en voksen, vil de fleste av oss innse at det er så godt som umulig for barn selv å skulle beskytte seg. Hvis en tenker videre og forsøker å forestille seg tilsvarende situasjoner for barn med funksjonshemninger er det åpenbart at de har enda dårligere forutsetninger for å beskytte seg. Noen er helt uten språk eller har språkvansker, de *kan* faktisk ikke si nei. Noen har problemer med å bevege seg. De *kan* ikke bare løpe unna en farlig situasjon. De som er psykisk utviklingshemmet har i tillegg, om mulig, enda lavere troverdighet enn andre barn.

Barn med funksjonshemninger som utsettes for overgrep vil ofte ikke ha muligheter til å fortelle om dette i det hele tatt. I stedet endrer de sin atferd, får enda flere problemer og blir ikke forstått. I stedet for at omsorgspersoner går inn

og undersøker hva atferdsendringen kan bero på blir den ofte forklart ut fra forhold som har med funksjonshemningen å gjøre, og barnet får nye medisiner, mer behandling eller lignende.

I tillegg til disse faktorene er det mange barn med funksjonshemninger som er prisgitt svært mange forskjellige omsorgspersoner, pedagoger, behandlere, avlastere, sjåfører og andre hjelpere som de er avhengige av i sitt daglige liv. Når vi også vet at overgripere ofte posisjonerer seg slik at de får lett tilgang på barn og at de ofte velger ut de mest sårbare og marginaliserte barna, forstår vi at her ligger det store utfordringer i å endre situasjonen for å gi disse barna bedre beskyttelse.

Noen barn med funksjonshemninger opplever å bli behandlet som en «ting» av helsevesenet. På den måten bidrar helsevesenet til å viske ut normene vi normalt utvikler og som gjør oss i stand til å sette grenser for hva vi tillater at andre gjør mot oss. En «karriere» som hyppig pasient i helsevesenet kan faktisk bidra til å åpne døren for overgrep fordi leger og andre behandlere bare ser et «case» eller en kroppsdel og ikke personen som blir behandlet. Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemninger er dessuten et så ubehagelig tema at vi foretrekker å la være å snakke om det. Som om ikke dette var nok, har tilbudet om psykiatrisk behandling og oppfølging etter overgrep vært elendig. Dette skyldes dels mangel på ressurser, men også manglende kompetanse og ansvarsfordeling i hjelpeapparatet. Slike forhold er ikke en moderne velferdsstat verdig, og det finnes strategier og tiltak som kan iverksettes for å bedre situasjonen.

Trenger nye tiltak

Den anerkjente engelske terapeuten Eileen Vizard, som har behandlet overgripere i en rekke år, sier at ut fra hva vi nå vet om overgripere, så

er det umulig for barn å beskytte seg mot overgrep. Denne kunnskapen må få konsekvenser for hvordan vi behandler våre barn og spesielt de som har funksjonshemninger. Her ligger det store utfordringer for våre myndigheter og fagfolk.

Det vi først og fremst trenger er en erkjennelse fra fagfolk og ansvarlige myndigheter om at disse problemene eksisterer, og i kjølvannet av det, vilje til å satse på strategier for forebygging, ressurser til opplæring og kompetanseheving og bedrede behandlingstilbud. I Norge har vi kommet så langt at vi har lovgivning som setter arbeidsgivere i stand til å kreve politiattest ved ansettelse for å sikre seg mot å ansette folk som er dømt for overgrep mot barn. Dette har en viktig signaleffekt til samfunnet om at vi ikke godtar overgrep, men har liten praktisk effekt ettersom antall dømte overgripere pr. år ligger på 2–3. Det hindrer dessuten ikke at overgripere tar seg arbeid i andre sammenhenger der tilgangen på barn er rikelig for eksempel innen frivillig arbeid i idrettslag og organisasjoner. Vi må arbeide med holdninger som gjør at vi i mindre grad «tåler» overgrep mot barn. Arbeidsrutiner og bemanningsnormer innen barnehager, skoler, SFO, helsevesenet, transporttjenester og institusjoner må være slik at personalet i liten grad er alene med eller kan isolere seg med barn.

Innsynsmuligheter og åpenhet må være en selvfølge. Det må settes av tid og ressurser til opplæring og holdningsskapende arbeid.

Rapportering må følges opp

Et annet felt som må ivaretas er beskyttelse av de som påtar seg belastningen ved å «se» og rapportere overgrep, og oppfølgingsrutiner og behandlingskompetanse i helsevesenet må styrkes. Det er en belastning å rapportere overgrep, og belastningen øker hvis den som rapporterer ikke har sikkerhet for at saken blir fulgt opp på en ansvarlig måte som kommer den utsatte personen til gode. Det må være et mål at det skal være akseptabelt for helsepersonell eller lærere å rapportere bekymring uten å kunne bevise overgrep og uten å bli gjenstand for anklager. Det er også et svik mot barn å få dem til å fortelle om overgrep hvis en ikke samtidig kan ta fra dem ansvaret for overgrepene ved å gi dem kvalifisert oppfølging og behandling.

Vi trenger skoler og helsevesen som behandler barn med funksjonshemninger utfra en helhetstenkning som setter barnet i sentrum. Strukturer som bidrar til at barna blir ytterligere sårbare må fjernes. Målet må være skoler, helsevesen og hjelpeapparat som kan tilpasse seg barnet og ikke omvendt.